

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี

LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER THE KANCHANABURI PROVINCE
OFFICE OF THE NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION

สัจฉายา บุตรเพชร

Sajchaya Bootpetch

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

Educational Administration Faculty of Education, Bangkokthonburi University

e-mail: thanatip.30@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี และ 2) เปรียบเทียบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี (จำแนกตามอายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์)

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากร ได้แก่ ครู และบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 219 คน กลุ่มตัวอย่างได้จากการเปิดตารางเครจซีและมอร์แกนได้จำนวน 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า (1) ภาวะของผู้นำผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากและ (2) ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเมื่อเทียบตามอายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ทำงานภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา, สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี

ABSTRACT

The purposes of this research were; (1) to study the leadership of school administrators under the Kanchanaburi Province Office of the Non-formal and Informal Education; and (2) to compare the leadership of school administrators under the Kanchanaburi Province Office of the Non-formal and Informal Education classified by age, educational background and experience.

This research was a survey research. The population consisted of 219 teachers and educational personnel of schools under the Non-Formal and Informal Education Promotion Office, Kanchanaburi Province. The sample was 120 teachers and personnel delenminded form Krejcie & Morgan's tables. The tools used in this research were 5-point estimation questionnaires. The stahstics used for data analysis were mean,

The results of the research were as follows: (1) leadership of school administrators under the Kanchanaburi Province Office of the Non-formal and Informal Education classified overall and aspect were at high level; and (2) comparison of the leadership of school administrators under the Kanchanaburi Province Office

of the Non-formal and Informal Education, classified by age, educational, background and experience. overall were not different in overall

Keywords: Leadership Administrators, Kanchanaburi Province Office of the Non-formal And Informal Education,

บทนำ

การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของคนไทยทุกคน ที่รัฐต้องจัดให้เพื่อพัฒนาคนไทยในทุกช่วงวัย ให้มีความเจริญงอกงามในทุกด้าน เพื่อเป็นต้นทุนทางปัญญาที่สำคัญในการพัฒนาทักษะ คุณลักษณะ และสมรรถนะในการประกอบสัมมาชีพ และการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข อันจะ นำไปสู่เสถียรภาพและความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติที่ต้องพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียม นานาประเทศในเวทีโลกท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) รวมถึงการพัฒนาประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นำ ประเทศต่างมุ่งพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจและสังคมแห่งภูมิปัญญาการเรียนรู้ที่ไม่สิ้นสุด การที่จะพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้นั้น จะต้องมีการนำความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้เป็น เครื่องมือเพื่อนำไปสู่การผลิต การเข้าถึง การแพร่กระจายความรู้ให้แก่เด็ก เยาวชนและประชาชน มีสิทธิได้เรียนรู้อย่างถูกต้องและเหมาะสมเท่าที่ควรจะได้รับ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 มีการแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ โดย หน้า 6 หมวด 3 ระบบการศึกษา มาตรา 15 กล่าวว่า การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในส่วนของ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลจัดการศึกษาของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อจัดการศึกษาให้กับบุคคลที่พลาดโอกาสในการศึกษาในระบบของโรงเรียน และเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจการศึกษาหาความรู้ในรูปแบบที่ต้องการตามความเหมาะสม อีกทั้งยังมีการส่งเสริมอาชีพใหม่ และต่อยอดอาชีพเดิมที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปก่อให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นหน่วยงานที่มีการจัดการศึกษาในรูปแบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น จึงทำให้การทำงานของครู และบุคลากรทางการศึกษานั้น ต้องมีการออกพื้นที่เพื่อทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนต่างๆ เป็นประจำ อีกทั้งในการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนนั้น ยังมีการจัดการเรียนการสอนที่เข้าไปถึงกลุ่มเป้าหมายตามพื้นที่ความรับผิดชอบของครูผู้สอนคนนั้น ๆ เห็นได้ว่าการที่นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการสื่อสาร ระหว่างผู้บริหารกับครูและบุคลากรทางการศึกษา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการใช้ตลอดเพื่อการขับเคลื่อนนโยบายของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างรวดเร็ว และทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดและส่งเสริมสนับสนุน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นภาพรวมของการศึกษา ตลอดชีวิต โดยขณะนี้ มีพันธกิจสำคัญในการสร้างเครือข่ายศูนย์ดิจิทัลชุมชน เพื่อสร้างความพร้อม และความเข้มแข็งของชุมชนในการรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสังคมดิจิทัล ภายใต้ นโยบายของรัฐในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจดิจิทัล โดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือ ICT ได้สนับสนุนงบประมาณดำเนินงาน เป็นเงินทั้งสิ้น 139 ล้านบาท เพื่อสร้างเครือข่ายศูนย์ดิจิทัลชุมชน ระดับตำบลทั่วประเทศ 7,424 แห่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้มีการพัฒนา

อย่างก้าวหน้าและสามารถนำมาใช้ในด้านการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับบริบทในแต่ละด้านนั้นจึงการใช้งานผ่านช่องทาง การสื่อสาร ในระบบเครือข่าย ดังนั้นเทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเข้ามามีบทบาทมากในการบริหารงาน ในสถานศึกษา เพราะจะทำให้การปฏิบัติงาน ในทุกระดับบรรลุเป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์ของผู้บริหารที่วางนโยบายและแผนเอาไว้ เพื่อที่จะพัฒนาระบบงานให้มีความ ทันสมัยและรวดเร็ว โดยนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ

นฤมล นามเอี่ยม (2560 : 30) กล่าวว่าภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่มสามารถบรรลุ เป้าหมายตามพระราชบัญญัติและตามนโยบายของรัฐ โดยเป็นหน่วยงานระดับปฏิบัติที่สามารถทำให้นโยบายของรัฐ เล็งเห็นผลการปฏิบัติจริงเกิดขึ้น เน้นผู้บริหารเป็นสำคัญและปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหารงานต่าง ๆ คือ การที่มี ผู้บริหารที่มีความสามารถในการที่จะขับเคลื่อนให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากนโยบายการปฏิรูปการศึกษาและ แนวทางการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษาโดยสถานศึกษาจะได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการเอง ดังนั้นผู้ที่มิบทบาทที่สำคัญ ที่สุดคือ “ผู้บริหาร” ยิ่งในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นตัวสำคัญและเป็นกลไก หลักในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพราะเป็นผู้นำนโยบาย แนวคิด การดำเนินงานและโครงการต่าง ๆ ไปปฏิบัติผู้บริหาร ต้องไม่หยุดนิ่งต้องมีความเคลื่อนไหวและพัฒนานตนเองอยู่ตลอดเวลา พัฒนาส่งเสริมบุคลากรเปิดโอกาสให้มีอิสระใน การทำงานมากยิ่งขึ้น ไม่สกัดกั้นความคิดของครู ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริหารและพฤติกรรม ภาวะผู้นำ เพื่อให้เป็นผู้นำของการปฏิรูปการศึกษาได้อย่างสมบูรณ์ แต่ปัญหาในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา โดยสรุปพบว่า บางส่วนน่าจะเกิดจากการไม่ได้รับความร่วมมือจากบุคลากรและชุมชนเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การไม่ยอมรับพฤติกรรมบางประการเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม ขาดการวางแผนงานที่ดี มอบหมายงานไม่ ชัดเจน ขาดการนิเทศกำกับ ติดตาม ประเมินผล บุคลากรในโรงเรียนได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาค่อนข้างน้อย ขาดการกระตุ้นที่จะช่วยให้ผู้ตามค้นพบความสามารถของตนเอง และใช้ความสามารถให้เกิดประโยชน์สูงสุดใน การปฏิบัติงาน ตลอดทั้งขาดการกระจายอำนาจทางการบริหารอย่างทั่วถึง เพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ ก่อให้เกิดความพึงพอใจกับทุกฝ่าย

เบญจมาพร แก้วมณี (2563 : 5) กล่าวว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะ ส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม เนื่องจากภาวะผู้นำของผู้บริหารจะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้ครู ตระหนัก และเห็นความสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอน ร่วมกันวางแผนพัฒนางานวิชาการอย่างมุ่งมั่น สามารถที่จะ ร่วมกันปฏิบัติงานวิชาการทุกด้านได้อย่างมีคุณภาพ และเมื่อครูมีความสนใจในงานวิชาการมากขึ้นสนใจที่จะปฏิบัติ การสอนดีขึ้น มีความกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงานสอนให้ดียิ่งขึ้น ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพ ของนักเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงควมมีประสิทธิภาพของโรงเรียนได้อีกด้วย

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี ด้วยเหตุเพราะภาวะผู้นำที่ดีจะส่งผลให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานยอมอุทิศตน เพื่อการปฏิบัติงานเกิดความรู้สึกละเจตคติที่ดีต่อการทำงานมีความกระตือรือร้น มีความสุขในการทำงานและยอมอุทิศตน เพื่อความสำเร็จของงานส่งผลต่อคุณภาพและความก้าวหน้าของสถานศึกษาที่มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ด้านบุคลิกภาพ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านความฉลาดทางอารมณ์ ด้านคุณธรรมจริยธรรมและด้านการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ เพื่อเป็น ข้อมูลในการแก้ปัญหาและพัฒนายกระดับการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาและประสิทธิภาพต่อไป

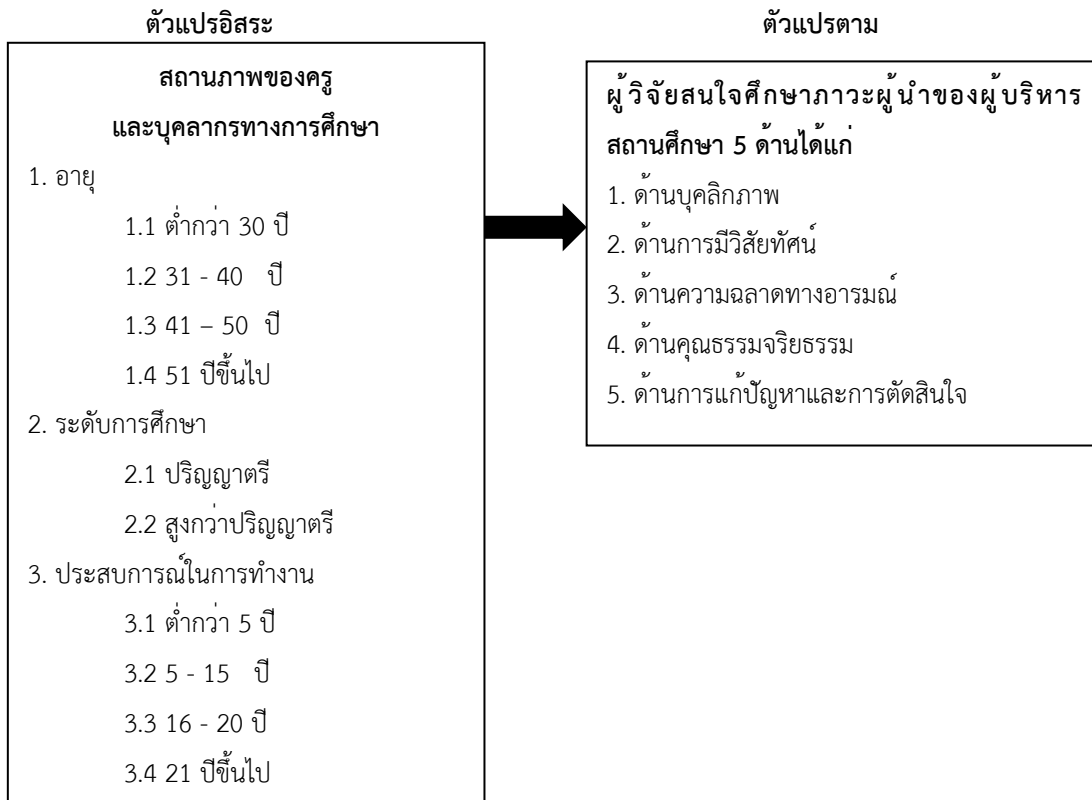
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี

2. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี จำแนกตามอายุ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

โดยศึกษาจากทฤษฎีศึกษาแนวคิดแนวคิดต่าง ๆ และผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 ด้าน มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1. กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้

ประชากรที่ใช้และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ได้แก่ ครู และบุคลากรทางการศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 13 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองกาญจนบุรี อำเภอด่านมะขามเตี้ย อำเภอทองผาภูมิ อำเภอท่าม่วง อำเภอท่ามะกา อำเภอไทรโยค อำเภอบ่อพลอย อำเภอพนมทวน อำเภอเลาขวัญ อำเภอศรีสวัสดิ์ อำเภอสังขละบุรี อำเภอหนองปรือ และอำเภอห้วยกระเจา จำนวน 219 คน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ครู และบุคลากรทางการศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างได้จากการเปิดตาราง Krejcie & Morgan 1970 ได้จำนวน 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู และบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ครูผู้สอนภายในสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับที่ผ่านการตรวจสอบว่ามีความถูกต้องและมีความ

เชื่อมั่นเพียงพอสำหรับนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างตัวแปรโดยใช้ t-test และ F-test เมื่อพบความแตกต่างทดสอบภายหลังรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffé)

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแบบสอบถามและรายละเอียดของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 ข้อมูลผู้บริหารสถานศึกษา

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	49	40.80
31 - 40 ปี	35	29.20
41 - 50 ปี	20	16.70
51 ปีขึ้นไป	16	13.30
รวม	120	100.00
วุฒิการศึกษา		
ระดับปริญญาตรี	99	82.50
สูงกว่าระดับปริญญาตรี	21	17.50
รวม	120	100.00
ประสบการณ์ในการทำงาน		
ต่ำกว่า 5 ปี	42	35.00
5-15 ปี	48	40.00
16-20 ปี	11	9.20
21 ปีขึ้นไป	19	15.80
รวม	120	100.00

จากตารางที่ 1 พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 40.80 รองลงมาอยู่ระหว่าง 31 - 40 ปี จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 29.20 อยู่ระหว่าง 41 - 50 ปี จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 16.70 และน้อยที่สุด 51 ปีขึ้นไป จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 13.30 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 82.50 รองลงมาสูงกว่าระดับปริญญาตรี จำนวน 21 คน เป็นร้อยละ 17.50 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 5-15 ปี จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00 รองลงมาต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00 มีประสบการณ์มากกว่า 21 ปีขึ้นไป จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 15.80 และระหว่าง 16-20 ปี น้อยที่สุด จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 9.20

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรีโดยภาพรวม

พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหาร	\bar{X}	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านบุคลิกภาพ	3.75	0.47	มาก
2. ด้านการมีวิสัยทัศน์	3.56	0.48	มาก
3. ด้านความฉลาดทางอารมณ์	3.60	0.41	มาก
4. ด้านคุณธรรม จริยธรรม	3.84	0.34	มาก
5. ด้านการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ	3.66	0.46	มาก
รวม	3.67	0.40	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรีโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.67$, S.D = 0.40) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านคุณธรรม จริยธรรมมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}= 3.84$, S.D = 0.34) รองลงมาคือ ด้านบุคลิกภาพ ($\bar{X}= 3.75$, S.D=0.47) ด้านการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ($\bar{X}= 3.66$, S.D = 0.46) ด้านความฉลาดทางอารมณ์ ($\bar{X}= 3.60$, S.D = 0.41) ส่วนด้านวิสัยทัศน์มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ($\bar{X}= 3.56$, S.D = 0.48) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านมีวิสัยทัศน์ ด้านการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ด้านบุคลิกภาพ และด้านความฉลาดทางอารมณ์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะคุณธรรม จริยธรรม เป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่ผู้บริหารทุกคนต้องมีโดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งมีพื้นฐานมาจากเป็นครูมาก่อนจึงเป็น ที่มีการครองตน ในด้านนี้ค่อนข้างชัดเจน ส่วนการแก้ปัญหาและการตัดสินใจเป็นภาวะที่ผู้บริหารในยุคปัจจุบันต้องเผชิญ จึงปรากฏพฤติกรรมด้านนี้ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เกวียนทอง ต้นเชื้อ (2556: 10 - 11) ที่ได้ให้ข้อมูลว่าภาวะผู้นำด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุสภาพชีวิตที่มีคุณค่าและแสดงออกในทางที่ดีงาม เป็นที่พึงประสงค์ของสังคมซึ่งมีพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความมีน้ำใจ ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน การอยู่อย่างพอเพียง ความมุ่งมั่นในการทำงาน ความมีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธาสินี แสงมุกดา (2556: 85) ที่ได้พัฒนาเครื่องมือวัดภาวะผู้นำที่แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ภาวะผู้นำที่ แท้จริงของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีองค์ประกอบที่สำคัญในด้านการตระหนักในตนเอง การมีกฎเกณฑ์ศีลธรรมของตนเอง ความโปร่งใสเชิงสัมพันธ์ กระบวนการที่สมดุลและ การเรียนรู้จากอนาคต

2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ด้านบุคลิกภาพ อยู่ระดับมาก โดยเฉพาะในประเด็นผู้บริหารมีสติปัญญา ความรู้ความสามารถเหมาะสมในการเป็นผู้นำมีการแสดงออก ให้เห็นถึงความตั้งใจในการทำงาน ทั้งนี้ เป็นเพราะคุณสมบัติและความตั้งใจในการทำงานเป็นบุคลิกภาพภายใน ซึ่งผู้บริหารทุกคนก่อนเข้ารับตำแหน่งได้รับการพัฒนาทั้งส่วนตัวและโดยองค์กรมาแล้ว ประกอบกับการบริหารสถานศึกษา ส่วนใหญ่เป็นการบริหาร

วิชาการสภาพผู้นำด้านนี้จึงต้องมีความชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาบุญทัน อภิปัญญา ไชยพันธ์ (2552:6-9) ได้สรุปคุณลักษณะของผู้บริหารสัมพันธ์ งานว่าประกอบด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการทำงาน ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว ความกล้าหาญในการตัดสินใจในการทำงาน ความมุ่งมั่นบากบั่น ไม่ยอมแพ้ และต้องถ้อยใช้ความรู้ความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันทั่วทั้งที่ ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ ก็เป็นไปในแนวทางเดียวกับการมีสติปัญญาความรู้ความสามารถและความตั้งใจในการทำงานนั่นเอง ในประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูเรีนา บางปู (2557: 87) ซึ่งได้วิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำและการจัดการความขัดแย้งในการพัฒนาชุมชนพบว่า การมีบุคลิกภาพที่ดีสามารถจัดการกับปัญหาของชุมชนในรูปแบบของ ขอความร่วมมือ และการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนได้และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประคอง บุญครอง (2558: 66) ซึ่งได้วิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนา ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยพบว่าองค์ประกอบของกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของ ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีกลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลิกภาพ เช่นกัน ได้แก่ การสร้างวิสัยทัศน์ การสร้างการมีส่วนร่วม การสังคมและการสอนงาน และผลการวิจัยยังยืนยันว่าการศึกษายุคโลกาภิวัตน์ ต้องมีบุคลิกภาพดี ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารแบบ มีส่วนร่วมจากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่าภาวะผู้นำด้านบุคลิกภาพ จะเป็นด้านแรกที่จะทำให้ผู้บริหารดำเนินการสู่ความสำเร็จในการบริหารองค์กร

3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ด้านวิสัยทัศน์ อยู่ในระดับมากในประเด็นการพัฒนางานให้ สอดคล้องกับนโยบาย ของต้นสังกัด ก้าววิเคราะห์ สภาพปัจจุบันเพื่อ กำหนดจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ทั้งนี้เป็นเพราะโดยธรรมชาติของการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารต้องจัดทำคำรับรองการปฏิบัติราชการประจำปีอยู่แล้ว จึงต้องยึดตามนโยบายของต้นสังกัดโดยเคร่งครัดนอกจากนี้สถานศึกษาต้องมีการจัดทำแผนกลยุทธ์ ซึ่งต้องวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของโรงเรียนอยู่เสมอทำให้พฤติกรรม ภาวะผู้นำด้านนี้ จึงต้องชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทองใบ สุดชาติ (2551 : 102) ซึ่งได้นำเสนอว่าวิสัยทัศน์ว่าความสำคัญต่อพัฒนาองค์กร อย่างยิ่งบุคลากรในองค์กร จะเป็นผู้ตามที่ดีตามผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ถูกต้องการมีวิสัยทัศน์ จะต้องเปรียบประดุจสะพานที่เชื่อมโยงระหว่างปัจจุบันและอนาคตเข้ากันได้ อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ ปิยะวรรณ คิตโตธา (2561:147) ได้ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา สำนักงานศึกษาธิการภาค 11 เมื่อพิจารณาตามแบบภาวะผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุดที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22 แสดงออกถึงการมีอิทธิพลต่อครูกระตุ้นให้เห็นถึงการมีวิสัยทัศน์ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทำให้ผู้อื่นยอมรับปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจจริง

4) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ด้านความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในระดับมาก ในการนำหลักคิดสำคัญในการปฏิบัติงาน และสามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกได้ การมองโลกในแง่ดีจะทำให้ปัญหาทุกอย่างแก้ไขได้โดยใช้ความผิดพลาดที่เกิดขึ้น เป็นประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ในโอกาสต่อไปให้มีความระมัดระวังมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งส่วนใหญ่เติบโตมาจากการเป็นครู และมีประสบการณ์ด้านการสอนและปฏิบัติหน้าที่ครูมาก่อน จึงเข้าใจงานครูเป็นอย่างดี เมื่อเกิดภาวะที่ต้องตัดสินใจและเกิดปัญหาจึงสามารถควบคุมอารมณ์ได้และเข้าใจบริบทที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ ทองทิพภา วิริยะพันธ์ (2550: 30) ได้ให้ความเห็นว่าความฉลาดทางอารมณ์ ประกอบด้วย ความสามารถในการควบคุมตนเองได้อย่างหนักแน่นคงเส้นคงวาไม่หวั่นไหวกับเรื่องราวต่างๆ โดยสามารถรู้อารมณ์ด้วยตนเอง สามารถบริหารอารมณ์ของตน สามารถทำให้ตนเองมีพลังใจสามารถเข้าถึงจิตใจคนอื่นและสามารถรักษาความสัมพันธ์กับคนอื่นได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Mc Carthy (2009) ซึ่งได้วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามัธยมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีคุณลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ซึ่งส่งอย่างสำคัญในความก้าวหน้าของสถานศึกษา รวมทั้งนี้ มานะจิต วรสุข (2562: 13 - 14) ได้กล่าวว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน

เป็นความสามารถด้านความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมและสนับสนุนต่อบุคลากรทางการศึกษาที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยการนำความรู้ ทักษะต่างๆ มาใช้ในการปฏิบัติ ภาระหน้าที่เพื่อนำผู้ร่วมงานให้ร่วมมือปฏิบัติงานไปสู่ความมีประสิทธิภาพ ผู้ร่วมงานสามารถรับรู้ ได้อย่างชัดเจน

5) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ด้านจริยธรรม คุณธรรมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในประเด็นการ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตที่เป็นเช่นนี้เพราะระบบการบริหารสถานศึกษาปัจจุบันมีกลไกในการตรวจสอบสูงมากทั้งการประเมินคุณภายใน ภายนอกการตรวจสอบจากองค์กรภาครัฐต่างๆ ทำให้ผู้บริหารต้องระมัดระวัง และใช้ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นเกราะป้องกันพฤติกรรม ผู้นำด้านนี้ จึงมีความโดดเด่นเป็นพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ของคิมคานอร์ม หูเต้ม (2562: 13) ได้สรุปว่าคุณธรรม จริยธรรมของผู้บริหารประกอบด้วยพฤติกรรม 5 ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ และความอดทนอดกลั้น เวย์นทอง ต้นเชื้อ (2560 10 - 11) ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึงคุณลักษณะการแสดงออกถึงผู้ประพฤติตนตรงตามความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ และยึดหลักความเป็นจริง ความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการ กระทำผิด คุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม จึงเป็นส่วนหนึ่งของ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาและ (Ismail, I.B., 2014) ได้ทำงานวิจัยของ ริชวาน และคณะ ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและวัฒนธรรมความพึงพอใจในองค์กรกับความผูกพันต่อองค์กรในภาคการศึกษาเอกชนของอิสลามาบัต ประเทศปากีสถาน พบว่าภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและวัฒนธรรมความพึงพอใจในองค์กรกับความผูกพันต่อองค์กรมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกนอกจากนี้ยังพบว่าภาวะผู้นำที่มีจริยธรรมจะทำให้ความพึงพอใจในองค์กรช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของงาน และสร้างวัฒนธรรมเชิงบวกเพื่อเพิ่มความผูกพันต่อองค์กรและความพึงพอใจในงาน

6) ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ด้านการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ อยู่ในระดับมาก ในประเด็นที่เพิกเฉยต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาเสมอ เพราะการแก้ปัญหาและการตัดสินใจเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษา และในการตัดสินใจนั้นจำเป็นต้องเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดภายใต้ความเห็นพ้องและการมีส่วนร่วมของบุคลากรในสถานศึกษาซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรองแก้ว อยู่สุข (2560: 147) ซึ่งได้ให้ความเห็นว่า การตัดสินใจเป็นการเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง หรือเลือกที่จะปฏิบัติทางใดทางหนึ่งจากหลาย ๆ ทางที่มีอยู่และทางเลือกนั้นย่อมได้รับการพิจารณา ถัดกัน แล้วว่าถูกต้องเหมาะสมหรือดีที่สุดตาม เป้าหมายขององค์กร

2. ในประเด็นที่มีเปรียบเทียบความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการบริหารในสถานศึกษาปัจจุบัน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม ซึ่งครูส่วนใหญ่ ต้องรับผิดชอบงานของสถานศึกษาในทุกระบอบอยู่แล้ว การได้ทำงานกับผู้บริหารบ่อย ๆ ก็จะก่อให้เกิดความใกล้ชิด มองเห็นปัญหาและรับรู้ปัญหาได้ไม่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นตัวแปรอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ใน

การทำงาน ภายใต้นโยบายและทิศทางการบริหารจัดการของสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายด้านการบริหารจัดการไว้ ว่าจะต้องบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลได้ระดับมาตรฐานสากล โรงเรียนส่งเสริมและสนับสนุนได้ให้พัฒนาเต็มศักยภาพ ร่วมพัฒนาหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องมีการวางแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจึงได้เรียนรู้การทำงาน และทำงานร่วมกับผู้บริหารอย่างใกล้ชิด ผลการดำเนินงานจึงไม่มีประเด็นที่แตกต่าง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

1. ด้านวิจัยทัศน คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรสื่อสารเป้าหมายให้ครูและบุคลากรได้รับทราบ ก่อนจะวางแผนและกำหนดภารกิจต่าง ๆ กระตุ้นให้บุคลากรทำหน้าที่ของตนเองด้วยความเต็มใจ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และทำงาน

ตามบทบาทหน้าที่ของตัวเอง ให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้บุคลากรได้ทำหน้าที่อย่างสุดความสามารถ รวมทั้งให้กำลังใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีตลอดเวลา

2. การรับรู้ด้านการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาให้เป็นระเบียบ ส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนมีบทบาทในการพัฒนางานวิชาการ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ และให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจแก่บุคลากร ชื่นชม ยกย่อง ชมเชย บุคลากรที่ประสบความสำเร็จ โดยการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ และให้บุคลากรที่ประสบความสำเร็จได้ขยายผลการดำเนินงานภายในสถานศึกษา

3. แบบองค์รวม ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายด้านงาน วิชาการของสถานศึกษา ส่งเสริมให้มีการใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการดำเนินงานภายใน สถานศึกษา พัฒนาการให้มีความรู้ในเรื่องการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และหมั่นสร้างขวัญกำลังใจ ในการทำงาน เพื่อให้บุคลากรทำงานอย่างมีความสุขส่งผลให้ งานบรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของผู้บริหารสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาญจนบุรี

2. ควรศึกษาเรื่องพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเปรียบเทียบกับระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาระดับอื่นๆ

3. ควรศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นรายกรณี ในสถานศึกษาที่ได้รับการคัดเลือกหรือได้รับการประกาศเกียรติคุณด้านต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2545). *คู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- กันตยา เพิ่มผล. (2557). *การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน Efficiency development*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- เกียรติศักดิ์ พันธธำเจียก. (2552). *การจัดการความรู้ในการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษาลู่สังคม (รายงานการวิจัย)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เกษม พงษ์เดช. (2558). *การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ขจรศักดิ์ นามบัวน้อย. (2548). *ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานธนาคารออมสินในเขตจังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิตติรัตน์ แหียงบุคคา. (2558). *การบริหารจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตอำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชฎารัตน์ สุขสีล. (2551). *ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพการจัดการความรู้กับผลการดำเนินงานผลิตภัณฑ์ผ้าไหมในเขตจังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ. (2548). *การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- เดือนใจ รักขาพงศ์. (2551). *การพัฒนาแบบการจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการของ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

- ทริศม์ชญา พิพัฒน์เพ็ญ และคณะ. (2557). *การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลการปฏิบัติราชการของเทศบาล นครสงขลา*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ทิพย์รัตน์ อติวัฒน์ชัย. (2550). *การจัดการความรู้ในวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มหวิทยาลัยขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทิพาวดี เมฆสุวรรณค์. (2555). *การส่งเสริมประสิทธิภาพในระบบราชการ*. กรุงเทพฯ